

Laste saamise ja kasvatamise toetamine: analüüs ja ettepanekud

Mis mõjutab laste saamist ja kasvatamist?

1. Lapsevanemaks saamise ea tõus:

lapsevanemaks saamise ea tõusu jätkumine nihutab järjest suurema osa sündidest hilisemasse eluetappi, mil soovitud lapsed võivad väheneva viljakuse tõttu sündimata jääda.

2. Ebakindluse suurenemine: elukalliduse kiire kasv koos majandusliku ebastabiilsusega on üks olulisemaid tegureid, mis on viimastel aastatel suunanud peresid laste saamist edasi lükkama või ära jätma.

3. Väärtusnihe ja hoiakute muutumine: loovuse ja eneseteostuse varasemast suurem esiplaanile seadmine ja selle vastandamine laste kasvatamisele vähendab soovi lapsi saada ning lükkab laste saamise otsuseid edasi.

4. Probleemid eluaseme kättesaadavusega: pereeluks sobivate eluasemete kõrge hind ja piiratud valik on takistuseks nii pere loomisele kui laiendamisele.

5. Terviseprobleemid: vaimse tervise häired, ülekaalulisus ja kroonilised haigused halvendavad elukvaliteeti ning võivad olla oluliseks takistuseks laste saamisel.

6. Väljakutsed töö- ja pereelu ühitamisel: töö ja koduste kohustuste ülemäärane koormus, eriti naistel, vähendab valmisolekut lapsi saada.

7. Raskused peresuhetes ja vanemlusega toimetulekul: probleemid paarisuhte loomisel ja hoidmisel ning laste kasvatamisel vähendavad võimalusi ja julgust lapsi saada.

Miks on Eestis olnud sündide arvu vähenemine viimastel aastatel eriti järsk?

Sündide arvu järsk vähenemine on olnud tingitud kriisitegurite (elukalliduse kiire suurenemine, majanduslik ebakindlus, sõda Euroopas) ja pikaajalise toimega demograafiliste, sotsiaalmajanduslike ja kultuuriliste tegurite (põlvkonnasuuruse vähenemine, lapsevanemaks saamise ea jätkuv tõus, väärtuste ja hoiakute muutused, vaimse tervise probleemide sagenemine jms) mõju kokkulangemisest. Kriisitegurite toime on olnud Eestis suurem kui enamikus Euroopa Liidu riikides; sõjast põhjustatud ebakindlus mõjutab meid agressorriigi läheduse tõttu keskmisest rohkem.

Laste saamist ja kasvatamist toetavad poliitikavalikud on valminud kahes etapis:

Esimesel etapil teostati peretoetuste ja vanemahüvitise süsteemi analüüs (2024), mille käigus hinnati perepoliitika senise süsteemi eesmärgipärasust ja toimimist. Selle raames tellis Sotsiaalministeerium seitse analüüsi ülikoolide, Statistikaameti, Töötukassa ja uuringufirmade ekspertidelt ning neli analüüsi koostasid Sotsiaalministeeriumi spetsialistid.

Töö teisel etapil (2025) analüüsiti sündimuse vähenemist Eestis ja seda mõjutavaid tegureid ning töötati välja ettepanekud laste saamise toetamiseks. Ettepanekud (poliitikavalikud) sündisid Sotsiaalministeeriumi koostöös Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli teadlaste, erialaliitude, pere- ja lastekaitse organisatsioonide, teiste ametkondade esindajate ja noortega.

Ettepanekud

Vastukaaluks sündide edasilükkamisele

- Täiendada vanemahüvitise süsteemi elemendiga, mis pakuks vastukaalu majanduslikele stiimulitele lapsevanemaks saamist praegusega võrreldes veelgi rohkem edasi lükata.
- Tugevdada järjestikuste sündide kaitset: korrigeerida vanemahüvitist vastavalt järjestikuste sündide vahel toimunud palgakasvule.
- Tugevdada järjestikuste sündide kaitset: maksta vanemahüvitist soodustingimustel, kui ema on kahe lapse sünni vahepeal töötanud kolme aasta jooksul vähemalt kuus kuud.

Majandusliku toimetuleku toetamiseks

- Korrigeerida peretoetusi vastavalt elukalliduse tõusule.
- Suurendada peretoetusi selliselt, et need kataks kindla osakaalu lapse arvestuslikust ülalpidamiskulust ning oleks eri suurusega perede vahel võrdsemad.

Sobiva eluaseme kättesaadavuse suurendamiseks

- Anda peredele, kes seda soovivad, esimese lapse eest makstava igakuise lapsetoetuse kogusumma välja kodu soetamise avansiliseks makseks.
- Töötada välja erinevad eluaseme soetamist või renoveerimist toetavad tingimused ja soodustada taskukohase üürisektori arengut.

Töö- ja pereelu ühildamiseks

- Laiendada vanemahüvitise kasutamise õigust vanavanematele või teistele last tegelikult kasvatavatele isikutele.
- Edendada peresõbralikku töökultuuri, mis toetab vanemate töö- ja pereelu ühildamist, vähendab tööturul esinevat ebavõrdset kohtlemist ning soodustab meeste aktiivsemat osalemist laste eest hoolitsemisel.

Füüsilise ja vaimse tervise toetamiseks

- Parandada vaimse tervise toe kättesaadavust pere planeerimise, lapseootuse ja sünnijärgsel perioodil.
- Laiendada viljakust säilitava ja laste saamist toetava ravi kättesaadavust. Tõsta teadlikkust viljakust säilitavate ravivõimaluste osas ja kaaluda asendusemaduse seadustamist altruistlikel eesmärkidel.

Paarisuhete ja vanemluse toetamiseks

- Tagada lapseootel ja väikelastega peredele riiklikult toetatud paarisuhte nõustamine ning luua üle-eestiline ligipääs paarisuhte- ja vanemlusprogrammidele.
- Luua üle-eestiline ennetus- ja peretöökeskuste võrgustik „Perepesad“, mis pakub peredele varajast, universaalset ja lihtsalt ligipääsetavat tuge ühest kohas.
- Töötada välja professionaalsed ja tõenduspõhised õppematerjalid ning veebipõhised täienduskoolitused, mis toetavad õpetajaid pereelu, suhete, vanemluse ja seksuaalhariduse teemade käsitlemisel kõikides kooliastmetes.
- Soodustada ühiskondlikku mõttevahetust laste saamise ja kasvatamise toetamiseks.

Rahvastikupoliitika paremaks juhtimiseks

- Viia rahvastikupoliitika valitsuskomisjoni juhtimine Riigikantselei juurde, et see pakuks peaministrile ja valitsusele tervikliku rahvastikupoliitika kujundamisel suuremat tuge ning seostaks vajalikud tegevused ja eesmärgid riigi pikaajalise strateegiaga.

Noppeid analüüsist:

- 1.** Iseseisvuse taastamise ajal elas Eestis üle 450 000 lapse ja noore vanuses 0 kuni 19 aastat. Praeguseks on neid veidi alla 300 000. 21. sajandi lõpuks väheneb 0–19-aastaste laste ja noorte arv prognooside kohaselt alla 200 000.
- 2.** Väheneva suurusega põlvkondade tõttu langeb tööealiste (20–64-aastaste) osa rahvastikus praeguselt 58%-lt 21. sajandi lõpuks kümne protsendipunkti võrra madalamale.
- 3.** Kui Euroopa Liidus tervikuna vähenes sündide arv 2019.–2023. aastal 12%, siis Eestis ulatus kahanemine 22%-ni. EL riikidest kahanes Eestist rohkem sündide arv vaid Lätis ja Poolas.
- 4.** Väikese laste arvu peamiseks põhjuseks ei ole kriisid. Püsivalt väikese laste arvu seletust tuleb otsida tegurite hulgast, mis toimivad nii parematel kui halvematel aegadel.
- 5.** 1990. aastatel ja nullindate põlvkondade väiksem suurus kahandas sündide arvu 2010. aastate keskpaigas igal aastal 100–150 võrra, 2020. aastate algul suurenes see mõju ligi 250 sünnini aastas.
- 6.** Kõige suurema mõjuga iga-aastast sündide arvu vähendanud tegur on olnud lapsevanemaks saamise ea tõus. Eesti naiste keskmine vanus esmakordsel emaks saamisel on 28,9 aastat, jäädes Euroopa Liidu keskmisest (29,9 aastat) maha vaid ühe aasta võrra.
- 7.** Lapsevanemaks saamise vanuse tõusule vaatamata püsis perekasvua jooksul saadud laste koguarv kuni 1980. aastate alguse aastakäikudeni üsna stabiilne (keskmiselt 1,8–1,9 last naise kohta). Järgnevates põlvkondades keskmine laste arv väheneb.
- 8.** Keskmist laste arvu on kujundanud kaks vastandlikku suundumust: ühelt poolt lastetute osa suurenemine, teisalt kolme- ja enamalapseliste osa suurenemine. 1950. aastate alguse põlvkondades pärines lasterikastelt emadelt 37% lastest, 1970. aastate lõpu aastakäikudes 45–46%.
- 9.** Sarnaselt Põhjamaadega on Eestis sissetuleku ja lapse saamise tõenäosuse seos muutunud meestel ja naistel peaaegu ühesuguseks (positiivseks). See on märk, et majandusliku heaolu tähtsus lapse saamise eeldusena on suurenenud.

10. Kõrgharidusega Eesti meestel on keskmiselt 1,84 last, keskharidusega meestel 1,64 ja madalama haridusega meestel 1,45. Meesjuhtide keskmine laste arv on 2,06, lihttöölistel vaid 1,4.

11. Kõrgharidusega Eesti naiste keskmine laste arv on koos kõrghariduse laia levikuga suurenenud – 20. sajandi esimesel poolel sündinud kõrgharitud naiste seas oli see alla 1,5, nüüd 1,8.

12. Viimastel aastatel sünnib Eestis 6% lastest viljatusravi tulemusena, mis on samal tasemel Põhjamaadega. Eestis on aastatel 2019–2023 kunstliku viljastamise abil sündinud kokku ligi 3300 last.

13. Laste ülalpidamise keskmine arvestuslik kulu on 2025. aastal Eestis 565 eurot lapse kohta kuus. See sisaldab toidu, riiete, jalanõude, eluaseme, transpordi, side, vaba aja, huvihariduse ja muid otseseid kulusid.

14. Kui võtta arvesse riigi poolt makstavaid toetusi (lapsetoetus ja lasterikka pere toetus), siis ühe lapse kasvatamine täisealiseks maksab Eestis vanematele ilma inflatsiooni arvestamata keskmiselt 116 000 eurot. Nelja lapse korral on summa ligi 350 000 eurot. Sellele lisandub vanemate tasustamata hooletöö.

15. Eestis on suured laste arvu erinevused linnade, valglinnastunud alade ja maapiirkondade vahel. Kõige väiksem on keskmine laste arv Tallinnas, kus see on umbes 1,6 last naise kohta ehk veerandi võrra väiksem kui taastetase. Enamikus maapiirkondades on sündimus taastetasemel või isegi sellest veidi suurem. Enamik Eesti noori (70%) eelistaks eluasemena oma maja või ridaelamut.

16. Rahvuserinevus laste arvus on 1970. aastatel sündinud põlvkondades ligi poole võrra vähenenud. Muutuse on toonud keskmise laste arvu vähenemine eestlastel, kuid veel rohkem selle suurenemine venelaste seas. See on märk nooremate eestivenelaste demograafilisest lõimumisest.

17. Soovitud laste arv nooremates põlvkondades on langenud allapoole vanemate põlvkondade asendamiseks vajalikku taset: 1991–1995 sündinud noored soovisid keskmiselt 1,99 last, 1996–2002 sündinud 1,92 last. Oluliselt on muutunud arusaam sellest, kui enesestmõistetav eluvalik laste saamine on.

18. Tervise ja laste saamise omavahelised seosed vääriavad senisest enam teadvustamist. Madala tervise enesehinnanguga ja vaimse tervise probleemidega kaasneb vähenenud soov lapsi saada. Andmed on näidanud ka sotsiaalmeedia ülemäärase kasutamise negatiivset seost sündimuskavatsustega.